

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL
CARRER DE LA FUSINA, 6-8
BARCELONA (BARCELONÈS)

Codi MHCB: 100/06

Dates de la intervenció: 3 a 15 de juliol de 2006.

Sergio Linares Salgado

Juliol de 2006

ÍNDEX

1. Fitxa tècnica -----	3
2. Situació del jaciment -----	4
3. Notícies històriques i intervencions anteriors -----	6
4. Motivacions i objectius de la intervenció -----	13
5. Metodologia -----	14
6. Descripció dels treballs realitzats -----	15
7. Conclusions -----	19
8. Bibliografia -----	22
 ANNEXES -----	 26
 Repertori estratigràfic	
 Documentació gràfica	
▪ Documentació fotogràfica	
▪ Documentació planimètrica	

1. Fitxa tècnica

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer de la Fusina, 6-8
UBICACIÓ	Barri de Santa Maria del Mar o de la Ribera Barcelona (Districte de Ciutat Vella)
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431852 m. Y: 4582224 m. Z: 5'56 m. s. n. m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	3 a 15 de juliol de 2006
PROMOTOR	FECSA ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Sergio Linares Salgado

2. Situació del jaciment

El seguiment arqueològic que s'ha efectuat, i del qual presentem la memòria, s'ha portat a terme al nucli antic de Barcelona, concretament al barri de la Ribera o de Santa Maria del Mar, en un indret amb terrenys quaternaris.

El terme municipal de Barcelona s'estén bàsicament sobre una superfície gairebé plana (el Pla de Barcelona). El Pla limita pel sud-est amb el mar i pel nord-oest amb una barrera muntanyosa, la Serralada Litoral, que el separa de la veïna depressió del Vallès, mentre que s'expandeix cap al nord-est i el sud-oest fins als límits naturals que marquen les artèries fluvials del Besòs i del Llobregat. Les coordenades entre les quals s'estén són 2°7' a 2°11' de longitud est de Greenwich i 41°22' a 41°27' de latitud nord.¹

La funció de capital de Barcelona ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica del Pla, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció nord - sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs - Congost - Ter); accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell, el primer, i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon².

En aquesta plana, quasi completament urbanitzada avui, es destaquen unes zones clarament distingibles³:

- a) El nucli antic, que restà clos fins a la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Proper a la mar, està dominat pel sud pel gran promontori de Montjuïc, que s'aixeca suaument sobre el Pla i cau bruscament sobre la mar, facilitant així la defensa del litoral. En aquesta zona hi podem diferenciar tres àrees:
 - un nucli central, damunt el Mont Tàber, que correspon a la primitiva ciutat romana.
 - al voltant d'aquest nucli central trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval i que s'inclogueren

¹ SANZ, 1988, pàg. 19 i 21.

² AA. VV., 1982, pàg. 68.

³ AA. VV., 1982, pàg. 68.

dins el perímetre de les muralles aixecades els segles XIII-XIV. Algunes d'aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de la Mercè, de Sant Cugat, de Sant Pere o de Santa Maria del Mar (recordem que el seguiment arqueològic de la present memòria s'ha realitzat en aquest últim barri, també anomenat de la Ribera).

- els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins del tercer recinte fortificat, que es bastí durant la segona meitat del segle XIV i la primera del XV.
- b) Una sèrie de petits nuclis de poblament més densos, antics pobles forans creats a l'entorn de la ciutat, sense possibilitat d'aproximar-se a la Barcelona emmurallada per evidents raons estratègiques. No fou fins a darreries del segle XIX i principis del XX, una vegada enderrocades les muralles, que anaren essent annexionats a la ciutat.
- c) Una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX (l'Eixample del pla Cerdà), quan caigueren les muralles medievals que encotillaven el creixement urbanístic de la ciutat. L'Eixample va representar la unió entre la Barcelona vella i els municipis del Pla (que, com ja hem dit, acabarien formant part de la ciutat a partir de la fi del segle), i permeté alhora el creixement demogràfic i urbanístic modern, ultrapassat els darrers decennis per un creixement sovint caòtic i incontrolat que ha arribat, amb caràcter marcadament suburbial, als racons més extrems de la plana i ha amenaçat tota la muntanya.

3. Notícies històriques i intervencions anteriors

Notícies històriques

La zona intervinguda va formar part del *suburbium* o àrea de terreny íntimament lligada a la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, fundada en època d'August.

La fundació de *Barcino* va suposar, d'una banda, una modificació en l'estructura del territori, ja que es dividí per tal d'estructurar i ordenar el camp i per facilitar, mitjançant el cadastre, la recaptació d'impostos. De l'altra banda, i relacionat amb el que acabem d'esmentar, la nova fundació va significar la desaparició d'algunes *villae* republicanes tardanes i la construcció d'altres de noves a partir del segle I d. C., mentre que les que sobrevisqueren foren objecte de modificacions importants⁴.

És possible, doncs, que l'àrea on s'ha realitzat el seguiment fos ocupada per vil·les, així com també és probable que formés part de la necròpolis romana tardana que s'ha documentat àmpliament a l'entorn de la ciutat, a banda i banda de l'antiga via d'accés, la Via Augusta, que desembocava al *cardo maximus* de la ciutat pel nord-est.⁵

En qualsevol cas, els orígens de la urbanització de la zona intervinguda s'han de buscar en un procés marcat per l'augment de la producció agrícola, per les últimes fases de la conquesta dels comtats catalans, per l'enfortiment dels contactes amb el món occità i per l'inici de l'expansió comercial mediterrània. Tots aquests factors col·laboraren a un desenvolupament comercial i artesà que, sumat a la densificació del clos emmurallat, va provocar l'aparició de *vilanoves* al voltant de la ciutat romana a la darrerria del segle X, durant el segle XI i al llarg del segle XII⁶.

⁴ GRANADOS, 1991, pàg. 157-158.

⁵ GRANADOS, 1991, pàg. 158-159; HURTADO, MESTRE i MISERACHS, 1995, pàg. 38, 50 i 51.

⁶ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, fig. 4 i 5; HURTADO, MESTRE i MISERACHS, 1995, pàg. 80-82; MARSINACH, 1989, pàg. 120.

Els nous nuclis de població nasqueren en centres d'atracció pròxims a la ciutat. Per exemple, a l'entorn del mercat que se celebrava al peu de la porta oriental de la muralla aparegué el *burgus* o Vilanova del Mercadal, també anomenada Bòria (segle X), al voltant de l'aqüeducte romà en ruïnes s'originà la Vilanova dels Arcs (segle X), i a prop d'edificis religiosos nasqueren d'altres vilanoves, com la de Santa Maria del Pi, la de Sant Cugat, la de Sant Pere o la de Santa Maria de les Arenes (totes elles del segle XI, si bé sembla que ja des del segle X degué existir un petit suburbi pescador i mariner a l'entorn de l'església de Santa Maria de les Arenes, que està documentada per primera vegada l'any 998).⁷

La intervenció arqueològica de la present memòria s'ha portat a terme precisament en la zona ocupada per la Vilanova de Santa Maria de les Arenes, que també s'anomenava Vilanova del Mar o Ribera.

Es tractava inicialment d'un territori propietat de la casa comtal de Barcelona. En un primer moment, es caracteritzà pel fet de ser una zona costanera amb gran presència d'aiguamolls, de rieres i torrents que, de mica en mica, s'anaren dessecant, desviant i/o convertint en clavegueres.⁸

La Vilanova cresqué en un principi sense organització urbanística, fins que, cap a la primera meitat del segle XII, el comte Ramon Berenguer IV va cedir part de la propietat d'aquests terrenys a alguns prohoms de la ciutat, entre els quals hi havia Guillem Ramon de Montcada. Amb aquesta cessió, que sembla que pagava deutes establerts per conquerir Tortosa, es facilità la parcel·lació en propietats de la zona. D'aquesta manera prengué força la creació de la xarxa de carrers⁹.

El desenvolupament de les diverses vilanoves al voltant de la ciutat va comportar la necessitat de construir un nou recinte emmurallat per a protegir-

⁷ CIRICI, 1975, pàg. 66; GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 12 i fig. 4 i 5; GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 41.

⁸ FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 233-234.

⁹ AA. VV., 1997, pàg. 182.

les (el primer recinte, la muralla romana del segle IV, havia quedat sobrepassada pel creixement demogràfic). Així doncs, durant la segona meitat del segle XIII s'inicià la construcció de la nova muralla. La Vilanova del Mar o Ribera, però, no seria encerclada pel nord-est fins al segle XIV, amb el tram de muralla iniciat el 1358. L'emmurallament pel cantó marítim finalitzà el segle XVI.¹⁰

Durant els segles XIII i XIV, la Ribera anà creixent des del punt de vista urbanístic, econòmic i social, i es configurà com a unitat administrativa (fou l'anomenat quarter de Santa Maria del Mar o quarter de Mar). Es convertí, així mateix, en la zona més densa i poblada de la ciutat, alhora que va concentrar la part principal dels oficis dedicats a les activitats marineres, comercials i productives. D'aquesta manera, el barri es convertí en "l'autèntic motor de la ciutat"¹¹.

El desenvolupament de la Ribera va portar a la construcció, entre 1329 i 1382, d'una nova església parroquial que substituï la de Santa Maria de les Arenes: fou l'església de Santa Maria del Mar, un exponent del gòtic català que també es va conèixer com la "catedral del mar"¹².

Ja al segle XVI, a través d'un fogatge de 1516, es pot apreciar una lleugera pèrdua de pes demogràfic del quarter de Mar, que s'explica per les crisis del segle XV i per les accions del govern municipal per tal d'afrontar-les (promoció de la producció industrial, construcció d'un nou port i dic)¹³.

No obstant això, fins el 1714 es va mantenir una certa preponderància de la Ribera. Ara bé, a partir de la derrota catalana d'aquest any, es va entrar en un període definitiu de decadència, ja que Felip V ordenà destruir un miler de cases de la Ribera per tal de construir una fortalesa militar (amb la seva corresponent esplanada a l'entorn) que reforçés el sistema defensiu i, sobretot,

¹⁰ GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 22 i fig. 8-9; HURTADO, MESTRE i MISERACHS, 1995, pàg. 120-121.

¹¹ GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 47.

¹² GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 60.

¹³ GUÀRDIA i GARCIA, 1992, pàg. 61.

assegurés un control efectiu sobre la població de Barcelona: la Ciutadella¹⁴. La seva construcció va significar també el desviament del Rec Comtal, que havia estat construït a iniciativa del comte Mir (molt probablement aprofitant el traçat d'un dels antics aqüeductes romans) i que se sap que ja existia l'any 964: "*rego de Miro Comite*"¹⁵. El nou recorregut del Rec Comtal passava per l'actual carrer del Rec.

La vida de la Ciutadella es perllongà fins que, amb la revolta de 1868, es va aconseguir per fi el seu desitjat enderrocament (1869).

Els terrenys que havia ocupat foren destinats a la realització de dos grans projectes: el parc de la Ciutadella, d'una banda, i el mercat del Born (1876), de l'altra, ambdós dissenyats pel mestre d'obres Josep Fontserè.¹⁶

Durant la segona meitat del segle XIX i els inicis del segle XX, el barri fou objecte d'una sèrie de processos que en modificaren la fesomia: d'una banda, es produí l'enderrocament de la Ciutadella amb el triomf de la Revolució de Setembre de 1868¹⁷; de l'altra, es portaren a terme noves polítiques d'obertura de carrers més amples i rectes a ciutat antiga que, entre d'altres, es concretaren en el carrer de la Princesa (1851-1853), i la Via Laietana (entre 1908 i 1913).¹⁸

Intervencions anteriors

El barri de la Ribera és una zona que ha estat objecte d'un nombre important d'intervencions arqueològiques. Per aquesta raó, citarem només aquelles que considerem rellevants per l'interès de les restes exhumades o bé

¹⁴ Hi ha autors que parlen de 1262 cases enderrocades (FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 238), d'altres afirmen que van ser 800 (AA. VV., 1983, pàg. 194), mentre que d'altres asseguren que les cases demolides foren aproximadament 1015, incloses les ja enderrocades en aquesta àrea pel setge i l'assalt (GARCIA i GUÀRDIA, 1986, pàg. 62-63).

¹⁵ FABRE i HUERTAS, 1977, pàg. 178.

¹⁶ AA. VV., 1985, pàg. 274 i 283.

¹⁷ NICOLAU i CUBELES, 2004, pàg. 35.

¹⁸ El desembre de 1913 es va enderrocar l'última illa de cases que impedia la visualització completa del solar de la futura Via Laietana (AA. VV., 2001, pàg. 61, 63 i 156).

per la proximitat temporal i/o espacial a la zona intervinguda en la present memòria.

La construcció d'un aparcament subterrani a la plaça Comercial, a l'inici de la dècada de 1990, va posar al descobert una vintena d'enterraments tardoromans en fossa simple i tègula, així com també una part de l'urbanisme del barri que fou enderrocat per la construcció de la Ciutadella, al segle XVIII.¹⁹

L'any 1998, es va portar a terme una intervenció arqueològica a l'antic mercat del Born, en el context de les obres d'adequació de l'edifici com a Biblioteca Provincial. Va consistir en un sondeig que descobrí part del traçat del Rec Comtal i estructures d'habitació modernes²⁰.

El mateix any es va actuar, des d'un punt de vista arqueològic, a la Casa Mauri i al Palau Finestres del carrer de Montcada (núm. 21 i 23, respectivament), ja que calia rehabilitar-los per tal de condicionar-los com a dependències del Museu Picasso de Barcelona. Es va efectuar una sèrie de sondejors arqueològics, i es féu un seguiment de les obres de rehabilitació dels edificis. D'aquesta manera, es va documentar una possible existència, entorn del moment de fundació de la colònia de *Barcino*, d'un forn d'àmfores en una zona propera a l'excavada, el qual podria estar en relació amb una vila o centre d'exploració agrícola. També es va localitzar una petita estructura conformada per dos murs i pavimentada amb *opus signinum*, que va ser datada entre els segles I i V d. C. D'altra banda, es documentaren vuit tombes que es dataren entre el segle V i el VI o més enllà, amb un total de dotze individus. Finalment, es va constatar la construcció dels grans casals gòtics del carrer de Montcada als segles XIII i XIV (el Palau Finestres és de la primera meitat del segle XIV), mentre que la Casa Mauri es construí al segle XVII²¹.

Ja a l'any 2001, es realitzà una excavació a l'avinguda Marquès de l'Argentera (a la zona davant de l'estació de França i la seu del Govern Civil), i al tram baix del carrer del Comerç fins a connectar amb l'aparcament de la

¹⁹ Excavació arqueològica realitzada pel SAC, Farré i Serra, 1991 (GRANADOS, 1982, pàg. 150; PUIG, 1999, pàg. 268).

²⁰ FÀBREGAS i HUERTAS, [1998 o posterior].

plaça Comercial al davant de l'antic mercat del Born. Va consistir en una sèrie de sondejos motivats per la construcció d'un aparcament al subsòl de l'avinguda Marquès de l'Argentera i del carrer del Comerç. Es documentaren nivells arqueològics d'època moderna, tant anteriors a l'enderrocament ordenat per Felip V com posteriors.²²

L'entorn del passeig del Born (això comprèn Passeig del Born, carrer Sombrierers, plaça del Fossar de les Moreres i placeta de Montcada) va ser objecte d'intervencions arqueològiques també durant l'any 2001, ja que s'adequaren els serveis existents i el paviment, així com també s'instal·laren sistemes de recollida pneumàtica d'escombraries i es col·locà un pevetter commemoratiu al centre del Fossar de les Moreres. En la primera intervenció, es va localitzar un total de tres individus inhumats d'època romana tardana i un nivell de pavimentació, el qual podria correspondre a un *rudus*²³. Les següents intervencions arqueològiques tingueren com a resultat la localització de part de la necròpolis romana tardana que s'estenia entre els indrets actualment ocupats per l'església de Santa Maria del Mar i per l'antic mercat del Born. S'hi identificaren un total de vint-i-quatre enterraments, amb tres models de tombes: enterraments en fossa simple, enterraments en caixa de fusta i enterraments infantils en àmfora. Així mateix, es van localitzar quatre enterraments altmedievals a la placeta de Montcada (únicament un d'ells amb fossa), vinculats per la seva cronologia i situació a l'antiga sagrera de Santa Maria de les Arenes. Finalment, s'excavà una petita part de la gran fossa comuna on van ser inhumades les víctimes del setge borbònic que va patir Barcelona l'any 1714²⁴.

Entre el novembre de 2001 i l'abril de 2002, es va portar a terme la gran excavació del solar del mercat del Born, en previsió de la construcció de la Biblioteca Provincial de Barcelona. Els resultats permeten veure l'evolució d'aquesta zona del barri de la Ribera des dels seus orígens medievals fins a la seva destrucció en època moderna, arran de la construcció de la ciutadella

²¹ VILA, [1998 o posterior].

²² FERRER, 2002.

²³ FÀBREGAS, 2004.

²⁴ CALPENA, 2004.

militar. D'aquesta manera, s'ha documentat com es va anar ocupant de manera gradual: l'àrea nord s'edificà al segle XIV, amb construccions grans i de qualitat, mentre que l'àrea meridional va ser ocupada per cases de pescadors molt més petites al segle XVI. Això no obstant, al segle XVII es portaren a terme transformacions en els edificis d'ambdues àrees (canvi d'orientació de les cases, modificacions de la distribució de les parets).²⁵

Durant l'any 2004, es van portar a terme sondeigs informatius a l'antiga Seca de Barcelona, en què es va constatar que, malgrat que l'edifici actual es data del segle XVII, conserva restes estructurals de la baixa edat mitjana (darrerria del segle XIII i segle XIV).²⁶

Amb motiu d'unes obres de reforçament de la xarxa elèctrica, també l'any 2004 es va realitzar un seguiment arqueològic als carrers Comercial, de la Ribera i passeig de Picasso. Durant aquesta intervenció, es va documentar, a la cantonada del carrer Comercial amb Ribera, un parell de murs molt probablement d'època moderna.²⁷

Així mateix, el 2004 es van portar a terme, amb motiu de la construcció de nous habitatges, dues excavacions arqueològiques en extensió a solars del passeig de Picasso, en una àrea molt pròxima a la present intervenció. En totes dues es localitzà el teixit urbà de l'antic barri de la Ribera: d'una banda, part de l'antiga església del convent dels Clergues Menors²⁸ i habitacions de caire domèstic; de l'altra, el traçat empedrat del carrer del Bonaire i estructures d'habitatge d'època baixmedieval (segles XIV-XV), reformades a partir del segle XVI fins al segle XVIII.²⁹

²⁵ ARTIGUES i FERNÁNDEZ, 2002.

²⁶ MIRÓ, 2005, pàg. 144.

²⁷ MONGUILÓ, 2005.

²⁸ GARCIA i GUÀRDIA, 1993, pàg. 58.

²⁹ MIRÓ, 2005, pàg. 146-147.

4. Motivacions i objectius de la intervenció

El seguiment arqueològic de la present memòria va originar-se a partir d'una obra promoguda per l'empresa FECSA ENDESA per tal de realitzar una canalització elèctrica subterrània de baixa tensió (núm. d'expedient: 205003-A). Com que l'àrea afectada forma part d'una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric de la ciutat de Barcelona, es va plantejar la necessitat de realitzar una intervenció arqueològica preventiva, d'acord amb la normativa municipal i general en matèria patrimonial.

El control arqueològic de l'obra es va encarregar a l'empresa de gestió arqueològica ATICS, S. L., i l'arqueòleg Sergio Linares n'assumí la direcció tècnica. Els treballs de control es van dur a terme entre els dies 30 de juny i 6 de juliol de 2006, sota la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Pel que fa als treballs d'estesa de cable, foren executats per l'empresa Espelsa.

Amb el seguiment arqueològic es pretenia, d'una banda, localitzar i documentar possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, i, de l'altra banda, i relacionat amb la primera, obtenir la màxima informació possible de l'àrea afectada per tal de complementar els estudis realitzats fins a l'actualitat. En aquest sentit s'ha de tenir en compte que:

- a) El lloc que ens ocupa es troba a la zona suburbial de la ciutat romana de *Barcino*.
- b) Es troba a prop d'una necròpolis baix-imperial i alt-medieval
- c) Es troba a prop de l'antic mercat del Born on ja hi ha documentades importants restes d'època medieval i moderna on s'ha documentat la presència d'estructures arquitectòniques que formaven part de l'antic barri de la Ribera, enderrocat al 1715 i 1718

5. Metodologia

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per E. C. Harris³⁰ i A. Carandini³¹.

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (u. e.), de manera que se'ls individualitza uns dels altres. Cada u. e. es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, posició física respecte a la resta d'u. e. del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

Cal esmentar també el tractament que es dona al material arqueològic, si n'apareix durant els treballs d'excavació (no és aquest el cas del seguiment de la present memòria). En primer lloc, es renta amb aigua (sempre que sigui possible per les característiques del material) i se sigla cada peça, per tal de deixar constància del seu lloc de procedència (la sigla consisteix en el codi del jaciment – amb l'any– i la unitat estratigràfica a què pertany el material). I, en segon lloc, les peces preferents, és a dir, aquelles que tenen forma o una decoració prou important, es dibuixen i reben un número, per tal que quedin individualitzades.

³⁰ HARRIS, 1991.

³¹ CARANDINI, 1997.

6. Descripció dels treballs realitzats

El seguiment arqueològic es va portar a terme entre els dies 30 de juny i 6 de juliol de 2005. L'obra prevista s'havia de dur a terme a la vorera del carrer de la Fusina, entre els núm. 6 i 8. No obstant això, a més de la prevista, es portaren a terme diverses rases al carrer Comercial: una rasa al carrer Comercial amb Fusina, tres rases paral·leles a l'alçada del núm. 3, i una al núm. 11. A més s'efectuà una rasa entre els núm. 9-11 del carrer de la Fusina.

S'efectuaren un total de set rases, amb posterioritat a l'obertura de cales de comprovació que acabaren formant part de les mateixes i que, per aquesta raó, no han rebut tractament diferenciat. S'anomenà rasa 100 la del carrer Fusina núm. 6-8, rasa 200 la situada a la cantonada carrer Comercial amb carrer Fusina, rases 300, 400 i 500 les localitzades a l'alçada del núm. 3 del carrer Comercial, 600 la rasa realitzada a carrer de la Fusina núm. 9-11 i 700 la rasa oberta davant el núm. 11 de carrer Comercial.

Les unitats estratigràfiques que aparegueren durant el procés d'excavació es van anar numerant de manera correlativa a partir del número que identificava la rasa (per exemple, del 101 en endavant en el cas de la rasa 100).

Les unitats superficials, en tots els casos, van correspondre als nivells de paviment actualment en ús: rajoles de ciment anomenades comunament "panots", en totes les rases (unitats estratigràfiques **101, 201, 301, 401, 501, 601 i 701** respectivament).

Per sota dels "panots" es va documentar una preparació de paviment a base de morter de ciment (unitats **102, 202, 302, 402, 502, 602 i 702**).

L'extracció del paviment actualment en ús i de la seva preparació (en cas de tenir-ne) es va portar a terme mitjançant martell compressor.

Per sota dels paviments en ús i les seves preparacions, en totes les rases va aparèixer un estrat format per sauló de color marró fosc amb restes de material constructiu contemporani (unitats **103, 203, 303, 403, 503, 603 i 703**).

Fou extret de manera manual, utilitzant pic i pala. La presència d'aquest sauló responia molt probablement a obres realitzades en un passat proper per a la instal·lació de xarxes subterrànies de serveis. En aquest sentit, es va constatar l'existència de cables d'electricitat que recorrien longitudinalment i transversal les rases 100, 200, 300, 400, 500, 600 i 700. Aquests nivells formats per sauló s'estenien més enllà de la cota màxima de profunditat de les rases, que va ser d'uns 70 cm. respecte el nivell de circulació.

7. Conclusions

La intervenció arqueològica preventiva portada a terme als carrers de la Fusina 6-8 de Barcelona³² no va permetre constatar l'existència de restes arqueològiques a la zona afectada, probablement per l'escassa profunditat de la zona afectada per la intervenció, així com les reduïdes dimensions de les rases i l'abundant presència de serveis.

Malgrat tot, cal incidir en el fet que els resultats negatius d'aquesta intervenció no són en absolut representatius de la situació arqueològica de la zona, una àrea amb gran intensitat de restes arqueològiques com demostra la mateixa presència de les restes del mercat del Born, situat a escassos metres de les rases obertes, i que són per si mateixes un indicador de l'alt interès patrimonial i històric de la zona.

Per aquesta raó, considerem altament recomanable mantenir un control actiu de les intervencions urbanístiques realitzades al carrer de la Fusina i voltants, amb l'objectiu de documentar les més que possibles restes arqueològiques existents i preservar el patrimoni de la ciutat.

³² Ja s'ha esmentat en l'apartat anterior que, en realitat, els treballs s'extingueren al carrer Comercial (a la cantonada amb carrer de la Fusina i a l'alçada dels núm. 3 i 11) i entre els núm. 9-11 del mateix carrer de la Fusina.

8. Bibliografia

- AA. VV. (1982): *Gran geografia comarcal de Catalunya. Volum 8: El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- AA. VV. (1983): *Passat i present de Barcelona (1). Materials per a l'estudi del medi urbà*. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- AA. VV. (1985): *Passat i present de Barcelona (II). Materials per a l'estudi del medi urbà*. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona. Barcelona.
- AA. VV. (1997): *Els Barris de Barcelona. Volum I: Ciutat Vella. L'Eixample*. Dirigit per Alberch i Fugueras, Ramon. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- AA. VV. (2001): *La construcció de la gran Barcelona: l'obertura de la Via Laietana 1908-1958*. Museu d'Història de la Ciutat. Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA: *Barcelonaguia* <<http://www.bcn.es/cgi-guia/guiamap4/cgi-guia/?actives=&plant=capes4c&idioma=0&calle=comercial&numero=15&calle2=>>> (consultada el 22 de març de 2006).
- ARTIGUES CONESA, Pere Lluís; i FERNÁNDEZ ESPINOSA, Antoni (2002): *Memoria de la intervenció arqueològica en "L'Antic Mercat del Born" de Barcelona. Fechas de la intervenció: noviembre de 2001 – abril de 2002*. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Treball inèdit.
- CALPENA i MARCOS, Daria. (2004): *Memòria arqueològica conjunta de les intervencions a l'entorn del Passeig del Born (C/ Sombrerers, Fossar de les Moreres i Placeta de Montcada) i Plaça del Fossar de les Moreres. Barri de la Ribera, Ciutat Vella (Barcelona)*. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Treball inèdit.

- CARANDINI, Andrea (1997): *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- CIRICI, Alexandre (1975): *Barcelona paso a paso*. Teide. Barcelona.
- FABRE, Jaume; i HUERTAS CLAVERIA, Josep Maria (1977): *Tots els barris de Barcelona. Volum V: L'Eixample i la Barcelona Vella*. Edicions 62. Barcelona.
- FÀBREGAS i ESPADALER, Marta. (2004): *Memòria arqueològica: entorn del Passeig del Born (Barri de la Ribera, Districte Ciutat Vella)*. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Treball inèdit.
- FÀBREGAS i ESPADALER, Marta; i HUERTAS ARROYO, Josefa. [1998 o posterior]: *Memoria arqueològica – Mercat del Born. Barcelona (Barrio de la Ribera – Distrito Ciutat Vella). Código – 66/98*. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Treball inèdit.
- FARRÉ, R.; SERRÀ, D. - 1991: *Memòria de l'excavació a la Plaça Comercial*. Inèdit.
- FERRER ÀLVAREZ, Conxita (2002): *Memòria sobre la intervenció arqueològica a l'avinguda de l'Argentera i carrer Comerç. Barcelona (Barcelonès). Agost 2001*. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Treball inèdit.
- GALERA, Montserrat; ROCA, Francesc; i TARRAGÓ, Salvador (1982): *Atlas de Barcelona (segles XVI a XX)*. Publicacions del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Barcelona.
- GARCIA ESPUCHE, Albert; i GUÀRDIA BASSOLS, Manuel (1986): *Espai i societat a la Barcelona preindustrial*. Edicions de la Magrana. Barcelona.
- GARCIA ESPUCHE, Albert; i GUÀRDIA BASSOLS, Manuel (1993): "Estructura urbana". A: *Història de Barcelona. Volum 5. El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*. Dirigit per Sobrequés i Callicó,

Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 45-107.

- GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES: *Hipermapa. Atlas electrònic de Catalunya*. Data de la darrera actualització: 24/11/2005. <<http://www10.gencat.net/ptop/AppJava/cat/actuacions/territori/hipermapa.jsp>> (consultada el 22 de març de 2006).
- GRANADOS, J. O. (1982): "La ciutat de Barcelona: l'arqueologia urbana medieval". A: AA. VV. *Catalunya romànica. Volum XX. El Barcelonès. El Baix Llobregat. El Maresme*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàg. 143-151.
- GRANADOS, Oriol (1991): "Estructura urbana de la ciutat romana". A: *Història de Barcelona. Volum 1. La ciutat antiga*. Dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 139-201.
- GUÀRDIA, Manuel; i GARCIA ESPUCHE, Albert (1992): "Consolidació d'una estructura urbana; 1300-1516". A: *Història de Barcelona. Volum 3: La ciutat consolidada (segles XIV i XV)*. Dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 35-72.
- HARRIS, Edward C. (1991): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; i MISERACHS, Toni (1995): *Atlas d'història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona.
- MARSINACH TIRVIÓ, Montserrat (1989): "Urbanisme i societat a Barcelona a mitjan segle XIV: la plaça del Blat". A: AA. VV. *Història urbana del Pla de Barcelona. Volum I. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985*. Institut Municipal d'història. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 119-131.

- MIRÓ i ALAIX, Carme (2005): “Balanz anual de l’activitat arqueològica a la ciutat (setembre 2003 - desembre 2004)”. *Quaderns d’arqueologia i història de la ciutat de Barcelona*, Museu d’Història de la Ciutat, Barcelona, època II, any 2005, núm. 01: pàg. 133-149.
- MONGUILÓ CORTÉS, Estibaliz (2005): *Memòria de la intervenció arqueològica als carrers Comercial 11-19, de la Ribera 5-7 i passeig Picasso 40. (Barcelona, Barcelonès). Dades de la intervenció: Del 17 de Març al 25 de Març de 2004. Codi MHCB: 073/04. Treball inèdit.*
- NICOLAU i MARTÍ, Antoni; i CUBELES i BONET, Albert (2004): “El 150è aniversari de l’enderrocament de les muralles: repensant la ciutat contemporània”. A: AA. VV. *Abajo las murallas!!! 150 anys de l’enderroc de les muralles de Barcelona*. Museu d’Història de la Ciutat. Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 13-37.
- PUIG i VERDAGUER, Ferran (1999): “Món funerari de Bàrcino”. A: AA. VV. *Del romà al romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona. Pàg. 265-270.
- SANPERE i MIQUEL, Salvador (1890): *Topografía antigua de Barcelona: rodalía de Corbera*. Imprenta de Henrich y Comp. en C. Comandita. Barcelona.
- SANZ PARERA, Miquel (1988): *El Pla de Barcelona. Constitució i característiques físiques*. Amelia Romero, editora. Sant Cugat del Vallès.
- VILA i CARABASA, Josep Maria. [1998 o posterior]: *Memòria de la intervenció arqueològica al C/ Montcada, núms. 21-23 (intervenció 15/98). Barcelona, Barcelonès. 14 de maig a 3 de juliol de 1998. 3 d’agost a 3 d’octubre de 1998. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Treball inèdit.*

ANNEXES

Repertori estratigràfic

Documentació gràfica

- **Documentació fotogràfica**
- **Documentació planimètrica**